

Концептуальні особливості та аспекти роботи з деякими електронними перекладачами

Характерними тенденціями розвитку сучасного суспільства є посилення процесів глобалізації та інформатизації, що призводять до збільшення й спрощення інтернаціональних зв'язків і контактів. Розширення глобальної мережі Інтернет надає всі умови для інтернаціонального спілкування – від традиційного листування до голосової та відеокommунікації [1: 42]. Єдиною перешкодою на цьому шляху залишається мовний бар'єр, подолання якого за допомогою традиційного перекладу не розв'язує проблеми повністю, оскільки обсяг перекладів у світі постійно зростає, і навіть збільшення кількості перекладачів не в змозі повністю задовольнити потреби в перекладах. Тотальна комп'ютеризація всього світу та гонитва за новими потужностями серед розробників, удосконалення й вихід нових версій програмних продуктів, спроби зробити програмне забезпечення максимально сумісним із низкою інших приладів та програм, інші ноу-хау індустрії та технічного прогресу майже щодня виводять на ринок нові вироби, які мають бути описані й перекладені якомога більшою кількістю мов для донесення до кінцевого користувача і збільшення обсягів продажу.

Однією з можливостей подолання мовного бар'єру у спілкуванні є застосування систем машинного перекладу (СМП) як засобу підвищення продуктивності перекладацької праці. 70% перекладачів ЄС оцінюють застосування подібних систем цілком позитивно і відзначають, що це дає їм змогу заощаджувати до 30% робочого часу. Чинником, що впливає на негативне ставлення решти перекладачів Євросоюзу до СМП, є якість машинного перекладу (МП). Оцінка якості машинного перекладу є важливою для визначення стану речей у галузі, для встановлення пріоритетів подальшого розвитку, для пошуку можливостей удосконалення перекладів, що врешті-решт має підняти продуктивність перекладацької праці на вищій щабель і зробити ще один крок у напрямку подолання мовних бар'єрів [1: 47].

За останні роки на ринку програмного забезпечення з'явилося кілька десятків програм машинного перекладу текстів з однієї мови іншою. Спробуємо проаналізувати останні версії найбільш популярних із них.

Слід сказати, що, незважаючи на велику кількість критеріїв, головним залишається, безумовно, якість перекладу, тому цей критерій є найбільш вагомим в підсумковій оцінці. Розглянемо по черзі два перекладача. Серед усіх програм машинного перекладу, що розглядаються, STILUS 3.01 є найбільш відомим поміж користувачів. Ця програма входить до складу офісного пакету Stilus Lingvo Office. У новій версії цієї програми значно розширено набір команд перекладу у Word та Excel, підтримку можливостей перекладу поточного абзацу, виділеного тексту, усього тексту, завантаження документа, що редагується у STILUS. Крім цього, у новій версії є можливість, не завантажуючи STILUS, використовувати будь-який з напрямів перекладу, що є у розпорядженні, підключати та відключати спеціалізовані словники, поповнювати та корегувати їх, додавати слова до списку зарезервованих слів і переглядати список незнайомих слів та словосполучень. Наразі STILUS динамічно відстежує напрямок перекладу. У цьому перекладачі з меню можна вибирати словники потрібного напрямку перекладу для мовних пар: англо-російська, російсько-англійська, німецько-російська, російсько-німецька, французько-російська та російсько-французька.

Однією з програм машинного перекладу, яка нещодавно з'явилась на SOFT-ринку України, можна вважати Language Master. Наразі ця програма-перекладач призначена для підготовки текстів українською, російською та англійською мовами або їх комбінаціями. Схема роботи цієї програми базується на орфографічній перевірці початкового тексту, обліку граматичних та семантичних особливостей побудови речень [2]. Ця програма машинного перекладу підключається до будь-якої версії Word для Windows, тобто не має власної оболонки. Це, можливо, є причиною низької швидкості роботи цього перекладача. У панелі інструментів Word при установці з'являються одразу чотири додаткові кнопки програми Language Master, використовуючи які можна керувати процесом перекладу і здійснювати настройку програмного забезпечення.

Зупинимось детальніше на деяких вадах одержаних перекладів з англійської. Як відомо, деякі англійські іменники і дієслова мають однакове написання та транскрипцію, або трохи відрізняються за вимовою, що, звісно, для письмового перекладу неважливо. Їх морфологічну належність визначає або артикль (для іменників), або частка *to* (для дієслів). Тому, коли ці визначники присутні в тексті, машинний перекладач дає більш-менш адекватний український (російський) еквівалент. Якщо ж іменник (наприклад, *work*) вжито без артикля, або дієслово стоїть після модального дієслова (*can, must* та ін.) і не потребує частки *to*, можливі хибні варіанти перекладу. Наприклад, англійському *must work* відповідає в усіх трьох перекладених текстах неправильний російський варіант *должны работа*. Ця проблема може бути усунена. Для цього текстовий аналізатор має вивчати, що після модального дієслова безпосередньо можуть стояти лише різні форми інфінітива (за винятком простих відповідей на зразок *I can*). Поширимо наш вираз до *must work hand in hand*. Як показало тестування, знову маємо незадовільний переклад останніх трьох слів, адже проблема і тут стосується розпізнання іменника *hand* та фразового дієслова *hand in*. Одержали такі варіанти перекладів російською мовою *рука в руке* (STYLUS 3.0), *вручают руку* (ПАРС 3.9) та українською *пліч-о-пліч* (Language Master 5.5). Зрозуміло, що правильним є тільки останній переклад. До речі, артиклі в англійському тексті звичайно не викликають ускладнень у розумінні змісту, адже з контексту здебільшого зрозуміло, що мається

на увазі в оригіналі: *a company* – будь-яка компанія або ж *the company* – та конкретна компанія, про яку йшлося вище. Машинні перекладачі припускаються помилок у розумінні англомовної конструкції "complex object", якій в більшості випадків відповідає складнопідрядне речення. Так, фразу *to enable Europe to become one community* можна перекласти *зробити можливим, щоб Європа стала єдиною спільнотою* або *допомогти Європі стати єдиною спільнотою*. З першим варіантом перекладач впорається, якщо навчити його формувати підрядне речення, підметом якого є додаток (у нашому випадку *Europe*) конструкції "complex object". Таким чином, машинні перекладачі текстів більш-менш задовільно складають скелет майбутнього перекладу за рахунок, як правило, дослівної обробки тексту, причому з кількох можливих значень слів обирається найчастіше загальноживане. Така ситуація навряд чи зможе задовольнити фахівця певної галузі [3].

Проаналізуємо переклад у зворотному напрямку. На відміну від української (російської), англійська мова не є мовою флексій. Останні залишились тільки у двох випадках, а саме: для позначення множини іменників (*dog – dogs*) та присвійного відмінка (*a girl's doll*), але зміст речення цілком однозначно визначається строгим порядком слів у реченні (підмет-присудок-другорядні члени). Тому не виникає проблеми у визначенні програмою машинного перекладу об'єкта та суб'єкта дії. З іншого боку, українська (російська) мова припускає довільний порядок слів у реченні відповідно до логічного наголосу. Викликають труднощі, наприклад, звороти такого типу *разъяснить, что обозначают аббревиатуры такого тина* (рос.). У підрядному реченні російське *что* може виступати або як відносний займенник, і в цьому випадку він є додатком до складнопідрядного речення та перекладається англійським *what*, або як сполучник, тому перекладається англійським *that*. Програмне забезпечення, що розглядається, цих ситуацій не розрізняє і переклало цей вираз через *that*, що є, звичайно, помилковим. Привертає увагу неправильний переклад англійських сталих зворотів, зокрема, зловживання прийменником *of* родового відмінка замість того, щоб знаходити більш природні еквіваленти. Так російському словосполученню *Министерство обороны* скрізь відповідає *the Ministry of [the|a|без артикля] Defense*, тим часом як правильним було б *the Defense Ministry*. Ще однією проблемою, яку неможливо обминути, є правильне відображення колокацій, слів, що завжди вживаються поруч. Із двох фраз *the war breaks out* та *the war irrupts* англієць відасть перевагу другій, але програми-перекладачі не відстежують такі ситуації.

Отже, можна вирізнити два напрямки вдосконалення якості машинного перекладу: програмний та технічний. Програмний напрямок має за мету вдосконалення SOFT-забезпечення, тобто самого алгоритму програми, створення механізму системи, що самонавчається; технічний – розширення бази словників, усталених словосполучень та зворотів, а також диференціацію перекладачів за різною тематикою, реалізацію різних принципів відбору слів (статистичного, тематичного, контекстного).

Література

1. Бірюков А.В. Система оцінки якості машинного перекладу // Вісник Сумського державного університету. Серія: Філологічні науки. – Суми: СумДУ, 2004. – № 3. – С. 42-48.
2. Белов, Ю. А. Інструментальні засоби програмування [Текст]: навч. посібник / Ю. А. Белов, В. С. Проценко, П. Й. Чаленко. – К.: Либідь, 1993. – 248 с.
3. Гудмен Дж. Управление памятью для всех / Дж. Гудмен. — К.: Диалектика, 1995. – 528 с.
4. Зелинский С. Английский бы выучил только за то ... // СНІР. Комп'ютерний журнал. – М., 1997. – № 11. – С. 50-56.